

RAN na Zapadnom Balkanu

14.04.2022.

ZAKLJUČAK

RAN na Zapadnom Balkanu - Mala regionalna stručna radionica

Rad sa počiniocima nasilnih ekstremističkih ili terorističkih dela duž kontinuuma zatvor - izlazak iz zatvora

30. mart 2022. godine, onlajn

Rad sa počiniocima nasilnih ekstremističkih ili terorističkih dela duž kontinuuma zatvor - izlazak iz zatvora

Najvažniji ishodi

Rad sa počiniocima nasilnih ekstremističkih ili terorističkih dela (PNETD) koji su u zatvoru ili su nedavno pušteni na slobodu, uključujući strane terorističke borbe (STB), predstavlja relativno nov izazov za društva na Zapadnom Balkanu. Region se suočava sa brojnim izazovima u vezi sa PNETD i STB, uključujući radikalizaciju zatvora, sprovođenje efikasne rehabilitacije i mera razdruživanja u zatvorskom sistemu, nedostatak rodne perspektive i generalno slabe kapacitete, znanje i iskustvo u radu sa PNETD i STB u zatvorskom sistemu. Međutim, sve je veće razumevanje ovih izazova i načina na koje koordinacija, saradnja i komunikacija između državnih organa, verskih institucija, verskih organizacija, civilnog društva i zajednice mogu poboljšati proces upravljanja kontinuumom zatvor - izlazak iz zatvora PNETD i STB. Kontinuum zatvor - izlazak iz zatvora PNETD i STB važan je za ometanje i slabljenje potencijalnog recidivizma. Ovaj zaključak daje rezime diskusija koje su vođene na maloj regionalnoj radionici „Rad sa počiniocima nasilnih ekstremističkih ili terorističkih dela duž kontinuuma zatvor - izlazak iz zatvora“, održanoj 30. marta 2022. godine. Radionicu su pohađali praktičari iz EU i zemalja Zapadnog Balkana koji rade duž kontinuuma zatvor - izlazak iz zatvora. Ovo su neki od najvažnijih utisaka sa ove radionice:

- **Nespremnost PNETD da sarađuju sa zatvorskim osobljem i drugim profesionalcima i dalje je veliki izazov** u regionu. Ulaganje u ljudske resurse je najvažnije i zatvorsko osoblje treba da prođe **ciljanu obuku** koja bi im omogućila da primenjuju personalizovane pristupe počiniocima nasilnih terorističkih ili ekstremističkih dela, uključujući kako da grade odnose i razumeju način stvaranja poverenja. To treba da obuhvati istražne razgovore na zasnovane na ljudskim pravima i dinamičnu sigurnost kao načine izgradnje pozitivnog profesionalnog odnosa sa klijentom. Treba vršiti sistematičniju procenu održivosti i efikasnosti obuke.
- **Uslovi u zatvorima** takođe su važni za poboljšanje odnosa sa zatvorenima: zatvor treba da normalizuje život i obezbedi zdravo okruženje u kojem prestupnik počinje da vidi mogućnosti za rehabilitaciju nakon puštanja na slobodu, što bi povećalo verovatnoću da će se uključiti u programe. U tom kontekstu, iskustva zemalja Zapadnog Balkana pokazuju da je važno poverenje zatvorenika u kredibilitet programa reintegracije i deradikalizacije. To znači da zatvorenici treba da imaju poverenja da će im ovi programi zaista pružiti podršku.
- **Uspostavljanje kontakta sa porodicama PNETD i pružanje podrške** (obrazovne, društveno-ekonomske, medicinske, za mentalno zdravlje) pokazalo se kao veoma efikasno za sticanje poverenja,

određivanje prioriteta konkretnih koraka za period nakon puštanja na slobodu i pripremanje za tranziciju u zajednicu. To bi moglo biti identifikovanje jednog člana porodice koji je pouzdan i od pomoći u procesu rehabilitacije PNETD i nuđenje podrške toj osobi. Podjednako je važan **rad sa zajednicama kako bi se pripremile za reintegraciju PNETD koji su pušteni na slobodu**, uključujući i osnaživanje OCD za preuzimanje ovog posla. Važna je komunikacija – praktičari treba da izbegavaju da budu „navalentni“ i da umesto toga pokažu da su tu da pomognu.

- Postoji jasna potreba za **premošćavanjem jaza između osoblja obezbeđenja koje radi sa PNETD u zatvoru i praktičara koji pružaju tretman u fazi nakon puštanja na slobodu**. Socijalnim radnicima i psiholozima treba omogućiti pristup PNETD dok su još u zatvoru, u okviru priprema za puštanje na slobodu. Zatvori ne treba sami da budu odgovorni za PNETD, već ih treba otvoriti za druge profesionalce koji pružaju tretman i podršku.

Zaključci diskusije

Zatvori na Zapadnom Balkanu još uvek uče kako da rade sa PNETD i STB

PNETD i STB su relativno nova pojava u zatvorima na Zapadnom Balkanu, pa sistem još uvek uči i prilagođava se suočavanju sa izazovima koje oni predstavljaju. Zato su zatvori postali podložni radikalizaciji. Državni organi na Zapadnom Balkanu shvataju da pristup „sa svima isto“ jednostavno ne funkcioniše kada je reč o kontinuumu zatvor - izlazak iz zatvora PNETD i STB. Na primer, na Kosovu* su zatvori tek 2016. godine počeli da obučavaju svoje osoblje za rad sa PNETD i STB i da razvijaju program rehabilitacije i resocijalizacije. Shodno tome, postoje izazovi u pogledu nedostatka kapaciteta, a u nekim slučajevima i nedovoljnih resursa za rad sa počiniocima nasilnih ekstremističkih ili terorističkih dela i stranim terorističkim borcima u zatvoru i nakon njihovog oslobađanja. Zaposleni u zatvorskom sistemu su inherentno obučeni kako da pristupe svom poslu u smislu bezbednosti, ali često im nedostaje neophodno znanje i iskustvo za obavljanje složenih zadataka kao što je procena stepena radikalizacije i posvećenosti PNETD i STB nasilnom ekstremizmu. Pored toga, PNETD i STB su inherentno sumnjičavi i ne saraduju sa državnim institucijama tokom i nakon perioda pritvora. Veće angažovanje sa zajednicom i porodicama PNETD i STB, kao i zajednički naponi sa civilnim društvom, mogli bi pomoći da se situacija poboljša.

Najvažnije su mere izgradnje poverenja između PNETD/STB u zatvorskom sistemu i zaposlenih zaduženih za rad na deradikalizaciji i rehabilitaciji. Često smenjivanje zaposlenih u zatvorskom sistemu predstavlja izazov za izgradnju poverenja kod PNETD i STB. Od suštinskog je značaja dati službenicima u zatvorima više vremena da razumeju dinamiku i izgrade odnos sa PNETD i STB, što može dovesti do njihovog većeg učešća u programima deradikalizacije i rehabilitacije, kao i konstruktivnijeg i kooperativnog pristupa javnih institucija nakon njihovog puštanja na slobodu. Sve u svemu, uslovi u zatvorima na Zapadnom Balkanu moraju pogodovati cilju rehabilitacije i deradikalizacije.

Pristupi radu sa PNETD i STB nemaju odgovarajuću rodnu perspektivu

Veoma je malo osuđenih počiniteljki nasilnih ekstremističkih i terorističkih dela, jer je opšti pristup da se povratnice krivično ne gone. Na Kosovu, povratnice nisu saslušavane odmah po dolasku, ali nisu izbegle krivično gonjenje. Procenjuje se da je na Kosovu optuženo oko 20 povratnica, a 16 se izjasnilo krivim za optužbe kao što su „organizovanje i učešće u terorističkoj grupi“.

Ipak, u široj perspektivi sprečavanja i suzbijanja nasilnog ekstremizma, primena rodno osetljivog pristupa je ključna u obezbeđenju efikasnih programa razdruživanja i reintegracije. To takođe jača saradnju među agencijama i doprinosi izgradnji poverenja između institucija i PNETD. Ovo pitanje se ističe u slučajevima Albanije i Bosne i Hercegovine. Sudeći po iskustvu praktičara koji su pohađali radionicu, programi u Albaniji su uglavnom

usmereni na muškarce i nedostaje znanje o tome kako pristupiti ženama koje su PNETD i STB. Učesnici radionice su istakli značaj društveno-ekonomske podrške nakon puštanja PNETD/STB na slobodu, kao i specijalizovanih programa za podršku ženama i deci, uključujući i kroz obrazovanje, te pružanje adekvatne podrške za mentalno zdravlje. Iskustva iz BiH pokazuju da neke povratnice koje su povezane sa počiniocima nasilnih ekstremističkih ili terorističkih dela često od njih ekonomski zavise i nastavljaju da ih podržavaju. Dakle, nedostatak specifičnog programa resocijalizacije ovih žena doprinosi produbljivanju nepoverenja PNETD i njihovih porodica prema javnim institucijama uopšte.

Važnost saradnje, koordinacije i komunikacije za kontinuum zatvor - izlazak iz zatvora i fazu nakon puštanja na slobodu

Saradnja, koordinacija i komunikacija između državnih organa u kontekstu upravljanja periodom zatvor - izlazak iz zatvora PNETD i STB od suštinskog su značaja. To znači da rad javnih institucija zaduženih za praćenje i bavljenje počiniocima nasilnih ekstremističkih i terorističkih dela i stranim terorističkim borcima po izlasku iz zatvora zavisi od kvalitetnih informacija zatvorskog osoblja o svakom pojedincu. Iako su se one poboljšale sa iskustvom, i dalje je važno bolje prenošenje metoda, znanja i pristupa u komunikaciji više agencija. U tom smislu, potrebna je šira saradnja socijalnih službi, institucija bezbednosti i lokalnih zajednica kako bi se razjasnilo koje informacije treba deliti i u kojoj meri je ograničen rad vaninstitucionalnih aktera sa PNETD, a da se ne ugrozi bezbednost.

Glavni izazovi i iskustva u pripremi PNETD za puštanje na slobodu i u fazi nakon puštanja o kojima se razgovaralo tokom sastanka obuhvataju:

- Nedostatak **komunikacije i saradnje između socijalnih službi, bezbednosnog i zatvorskog osoblja i zajednica** u ranim fazama povratka i osuda STB, dok ostaje nekoliko izazova:
 - U Bosni i Hercegovini, na primer, socijalne službe su po prvi put morale da rade sa bezbednosnim agencijama i bilo je teško naći zajednički jezik.
 - Institucije i praktičari koji se bave kontinuumom zatvor - izlazak iz zatvora (tj. centri za socijalni rad) treba da imaju pristup kvalitetnim informacijama odnosno obaveštajnim podacima zatvorskog sistema o PNETD i STB koji se puštaju na slobodu. U slučaju Kosova, na primer, postoji zabrinutost da su izveštaji koji se pripremaju o PNETD i STB nakon njihovog puštanja na slobodu često generički, bez detaljnih informacija o pojedincu, što potencijalno može ometati napore institucija da efikasno planiraju podršku za te pojedince.
- Na Kosovu*, Divizija za sprečavanje i reintegraciju radikalizovanih lica (DSRRL) pri Ministarstvu unutrašnjih poslova e-poštom dobija od Korektivne službe Kosova (KSK) informacije i individualni plan za svakog STB koji je u zatvoru, tri meseca pre njihovog puštanja na slobodu. Takođe, DSRRL-ovi zaposleni imaju pristup KSK-ovoj bazi podataka o STB. Ovo je primer **mehanizma za razmenu informacija i struktura uspostavljenih za omogućavanje komunikacije**.
- Ekonomska podrška za PNETD i STB koju pružaju javne institucije i civilno društvo smatra se ključnom za izgradnju poverenja, ali izazovi u komunikaciji između institucija, kao i između institucija i PNETD i STB, povremeno stvaraju **nerealna očekivanja i percepciju potreba**.
- **Mere praćenja nakon puštanja na slobodu**. Ne postoje posebni programi kojima PNETD i STB mogu pristupiti nakon perioda pritvora na Zapadnom Balkanu, ali se podstiču da pristupe postojećim programima socijalne zaštite za zapošljavanje i socijalnu pomoć. Međutim, ti programi često imaju ograničeno trajanje i obim. Administrativne procedure i kriterijumi otežavaju PNETD i STB pristup takvim programima.
 - Na primer, u Bosni i Hercegovini, pripreme za razdruživanje PNETD počinju samo osam dana pre njihovog puštanja na slobodu. U nekim slučajevima, PNETD mogu koristiti opšte mere socijalne zaštite nakon puštanja na slobodu, ali samo mesec dana. Ovo vremensko ograničenje je

nedovoljno i za pripremu profesionalaca koji će im pružiti podršku i tretman nakon puštanja na slobodu. To je često prvi kontakt između PNETD i socijalnih službi, pri čemu potonji često nisu prošli odgovarajuću obuku za rešavanje tako osetljivih slučajeva.

- Rodni stereotipi takođe utiču na kontinuum zatvor - izlazak iz zatvora, pa tako muškarci koji su počinili nasilnička ekstremistička ili teroristička dela nerado rade sa socijalnim radnicama.
- Postoji i jasan izazov kada je reč o PNETD koji su pušteni na slobodu u malim i/ili ruralnim zajednicama u kojima praktičari nisu prošli obuku i ne postoji podrška.
- Za identifikovane izazove razmatrana su sledeća moguća **rešenja**:
 - Uspostavljanje kontakta sa porodicama pre puštanja na slobodu kako bi se izgradilo poverenje i ponudila društveno-ekonomska podrška.
 - Omogućavanje socijalnim radnicima i drugim stručnjacima (poput radnika u oblasti mentalnog zdravlja) da pristupe PNETD koji su već u zatvoru.
 - Učesnici su naglasili da su saradnja i komunikacija sa verskim vođama i verskim organizacijama ključne za rad sa PNETD i STB nakon njihovog puštanja iz zatvora.
- **Uspostavljeno upravljanje slučajevima za reintegraciju žena i dece** koji su se vratili može se dalje koristiti nakon puštanja PNETD u zajednicu kako bi se ojačala saradnja među agencijama. Mere za reintegraciju porodica (poput podrške za pokretanje biznisa) mogu se dalje primenjivati.

Preporuke

1. Razviti kapacitete zatvorskog osoblja i drugih relevantnih službenika u kontinuumu zatvor - izlazak iz zatvora kroz obuku, razmenu iskustava i upravljanje znanjem.

- Neophodna je obuka postojećeg osoblja, ali i zapošljavanje kvalifikovanih i profesionalnih stručnjaka u zatvorima. Nastavni plan i program obuke zatvorskih i službenika koji rade sa počiniocima na uslovnoj slobodi treba redovno ažurirati.
- Štaviše, postoji potreba da se stvore sistematičnije mogućnosti za razmenu iskustava u radu sa PNETD i STB među zatvorskim osobljem i javnim službenicima sa Zapadnog Balkana.
- U smislu izgradnje kapaciteta, podjednako je važno da državni organi na Zapadnom Balkanu unaprede proces dokumentovanja i prikupljanja metoda, pristupa i aktivnosti u vezi sa radom sa PNETD i STB i da omoguće razmenu i korišćenje tih informacija za administraciju i građansko društvo. Drugim rečima, zatvorski sistem treba da bude u stanju da pruži kvalitetne informacije javnim institucijama (tj. centrima za socijalni rad, lokalnoj policiji) o PNETD i STB koji su pušteni iz zatvora. Te informacije su važne za planiranje odgovarajućih mera podrške njihovoj rehabilitaciji i reintegraciji. Zatvori/popravni domovi treba da osmisle načine na koje socijalni radnici i drugi profesionalci (uključujući radnike u oblasti mentalnog zdravlja) mogu pristupiti PNETD i STB dok su u zatvorskom sistemu. Ovo bi moglo dovesti do toga da institucije angažovane koje rade na reintegraciji PNETD i STB bolje razumeju potrebe i pristupe koji bi efikasnije podržali njihovu rehabilitaciju i reintegraciju.

2. Razviti prilagođene programe za rad sa PNETD i STB koji takođe poboljšavaju ekonomsku podršku koja im se pruža.

- Društveno-ekonomska podrška za PNETD i STB nakon izlaska iz zatvora smatra se važnom merom za izgradnju otpornosti zajednice na radikalizaciju i za izgradnju poverenja u javne institucije. PNETD treba da dobiju društveno-ekonomsku pomoć, a praktičari treba da rade na povećanju mogućnosti zapošljavanja PNETD nakon puštanja na slobodu. Međutim, problem je percepcija javnosti o takvoj vrsti podrške.

- Treba povećati podršku centrima za socijalni rad za efikasnije uključivanje u proces reintegracije povratnika u društvo. Ta podrška treba da obuhvati i više resursa i razvoj kapaciteta. Nadograditi postojeće mehanizme za upravljanje slučajevima žena i dece koji su se vratili.

3. Poboľjšati saradnju države, aktera građanskog društva i verskih institucija.

- Saradnja među agencijama treba da se gradi na strategiji komunikacije koja promovise zajedničku procenu i osveščivanje u različitim institucijama, OCD i zajednici u celini. To bi omogućilo dalje pojašnjenje uloga bezbednosnih i nebezbednosnih aktera u procesu razdruživanja, rehabilitacije i reintegracije PNETD.
- Ulogu različitih nevladinih aktera nakon puštanja PNETD na slobodu, kao što su verske vođe, članovi porodica PNETD, lideri zajednice i drugi praktičari, treba integrisati u planiranje saradnje među agencijama i u planiranje intervencija, uključujući i za obezbeđenje doslednog kontinuuma zatvor - izlazak iz zatvora.
- Konsolidovati održivu, sistematsku razmenu informacija i saradnju između svih uključenih aktera.
- Treba mapirati nedostatke kapaciteta aktera angažovanih na pristupima zajedničkog razdruživanja, rehabilitacije i reintegracije i što pre ih otkloniti, na primer kroz obuku, kako bi se obezbedilo da njihove intervencije budu obostrano delotvorne. Zajednička evaluacija je još jedan ključni alat za unapređenje efikasnosti zajedničkih intervencija.

Relevantne prakse

1. Iskustvo BiH pokazuje da su centri za socijalni rad koristan mehanizam za rad sa PNETD i STB nakon puštanja iz zatvora i omogućavanje njihove reintegracije u društvo. Ovi centri predstavljaju novu dobru praksu saradnje bezbednosnih i nebezbednosnih institucija.
2. Na Kosovu, [Divizija za sprečavanje i reintegraciju radikalizovanih lica](#) (DSRRL) je državno odeljenje koje je uspostavilo dobre odnose sa zajednicom i to je odigralo ključnu ulogu u reintegraciji repatriranih Kosovara iz Sirije i Iraka. Ovo iskustvo zasniva se na principu koji bi se u potpunosti mogao primeniti i u radu sa ekstremističkim zatvorenicima puštenim na slobodu.
3. Regionalna inicijativa „[Jačanje kapaciteta zatvorskih ustanova na Zapadnom Balkanu za suočavanje sa radikalizacijom](#)“, koju finansira Evropska komisija a sprovodi Savet Evrope, ima za cilj da premosti nedostatke kapaciteta u tercijarnoj prevenciji i poboljša upravljanje zatvorima u regionu. Fokusira se na obuku zatvorskih službenika i službenika za uslovni otpust, pristupe rehabilitaciji, pripremu za puštanje na slobodu i pomoć nakon izvršenja kazne.

Šta dalje

Prvo, diskusija vođena na radionici ukazuje na to da bi državni organi na Zapadnom Balkanu imali koristi od radionice o saradnji i koordinaciji organizacija civilnog društva, zajednice i javnih institucija u praćenju i upravljanju kontinuumom zatvor - izlazak iz zatvora PNETD i STB. Drugo, bila bi korisna radionica koja bi javnim institucijama u regionu omogućila razmenu iskustava u radu sa PNETD i STB nakon izlaska iz zatvora, uključujući zatvorsko osoblje. Na kraju, u široj perspektivi sprečavanja i suzbijanja nasilnog ekstremizma, državnim organima u regionu bi takođe mogla biti od koristi radionica o rodnoj perspektivi i saradnji sa privatnim sektorom na reintegraciji PNETD i STB, uključujući zatvorenike koji su pušteni na slobodu.

Dodatna literatura

HF II Regional - Enhancing penitentiary capacities in addressing radicalisation in prisons „Glavni cilj akcije je unapređenje regionalne bezbednosti kroz unapređenje regionalne međuinstitucionalne razmene znanja i dobrih praksi u vezi sa radikalizacijom u zatvorima, sa ciljem da se za zaposlene u kazneno-popravnim zavodima obezbede neophodni standardi, alati i instrumenti da reaguju na odgovarajući način.“

Baseline Assessment for the Kosovo Probation Service Kosovskog centra za bezbednosne studije (KCSS) daje osnovnu procenu izazova sa kojima se Probaciona služba Kosova suočava u upravljanju i nadgledanju PNETD i STB. Izveštaj se zasniva na intervjuima sa osobljem Probacione službe Kosova i nudi važan uvid u izazove sa kojima se susreću u svakodnevnom radu sa PNETD i STB.

Promoting a Multi-Stakeholder Approach to Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalisation that Lead to Terrorism: Zbirni izveštaj sa okruglog stola o Nacionalnoj strategiji za suzbijanje nasilnog ekstremizma u Republici Severnoj Makedoniji. Izveštaj ističe izazov u pogledu nedostatka kapaciteta, znanja i iskustva o tome kako upravljati izlaskom PNETD i STB iz zatvora da bi se sprečio recidivizam.

**Ovaj naziv ne dovodi u pitanje stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.*